Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Viite: HE 58/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta

Asia: Vanhusasiavaltuutetun lausunto

Vanhusasiavaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka lakisääteisenä tehtävänä on edistää ikääntyneiden oikeuksien toteutumista. Osana tehtävää seurataan lainsäädännön kehittämistä ja toimeenpanoa sekä yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioidaan niiden vaikutuksia ikääntyneisiin. Arvioimme esitystä ikääntyneiden ihmisten aseman ja oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Toimeentulotuen tarpeeseen vaikuttavat eläkeiässä alhainen tulotaso, kasvavat terveydenhuollon kulut sekä erityisesti tällä hetkellä elinkustannusten nousu. Eläketurvakeskuksen kyselyn mukaan vuonna 2020 noin 10 prosentilla eläkeläisistä oli toimeentulo-ongelmia, ja neljä prosenttia vastaajista koki suuria vaikeuksia tavanomaisten menojen kattamisessa (Eläketurvakeskus, 2021).

Pienituloisuus eläkeiässä koskettaa erityisesti yksin asuvia sekä naisia. Pienituloiset eläkeläiset eivät useinkaan pysty vaikuttamaan omaan tulotasoonsa. Taloudellisen niukkuuden vuoksi moni ikääntynyt saattaa jättää hakeutumatta välttämättömään hoitoon tai tinkii lääkkeistä ja ruuasta. Tämä on merkittävä ongelma, koska matalassa sosioekonomisessa asemassa olevien sairastavuus on jo muutenkin suurempaa. Ikääntyneiden kohdalla on lisäksi tunnistettu sosiaaliturvan merkittävää alikäyttöä sekä haasteita sosiaaliturvaetuuksien hakemisessa.

Vanhusasiavaltuutettu korostaa, että toimeentulolain 7 a §:n esitetyt muutokset vaikuttavat erityisesti tavanomaista selvästi haavoittuvammassa asemassa oleviin ikääntyneisiin henkilöihin. Esitetyn muutoksen mukainen mahdollinen muutto kaikkine seurannaisvaikutuksineen voi heikentää toimeentulotuen saajan ja hänen perheensä elämää huomattavasti ja pitkäkestoisesti.

Tilanteessa, jossa esimerkiksi vuokratasoa korotetaan, ei pienituloisilla henkilöillä ole mahdollisuutta tehdä valintoja asumiskulujensa laskemiseksi. Edullista asumista ei ole myöskään ole aina nopeasti tai helposti löydettävissä varsinkaan suuremmissa kaupungeissa. Vanhusasiavaltuutettu korostaa, että esitetty kolmen kuukauden määräaika on kohtuuttoman lyhyt asunnon löytämiseksi, erityisesti henkilöille, joilla voi olla erilaisia vaikeuksia asunnon löytämisessä ja saamisessa.

Esityksessä on todettu, että muutto uuteen asuntoon voi vaikuttaa ikääntyneiden hyvinvointiin ja toimintakykyyn. Tämä ei koske vain yli 80-vuotiaita, vaan myös heitä nuorempia. Muutto ja siirtyminen vieraaseen asuinympäristöön voivat heikentää ikääntyneen ihmisen elämäntilannetta ja synnyttää sen myötä palvelujen tarvetta. Esimerkiksi muistisairauden varhaisessa vaiheessa tuttu koti ja ympäristö tukevat toimintakykyä ja itsenäistä kotona pärjäämistä. Lisäksi sosiaaliset suhteet, kuten esimerkiksi tutut naapurit ja lähiyhteisöt, kannattelevat hyvinvointia ja ovat usein päivittäisen elämän sujumisessa merkittävästi apuna.

Esityksessä mainitut erityiset perusteet, kuten heikko terveys tai toimintakyvyn alentuminen, voivat koskettaa useita ikääntyneitä henkilöitä. Vanhusasiavaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että erityisen syyn toteen näyttäminen sekä erilaisten selvitysten kokoaminen voi vaatia arviointeja sosiaali- ja terveyspalveluilta ja näin kuormittaa hallinnollisella työllä jo valmiiksi niukkoja palveluita. Lisäksi ikääntyneet henkilöt voivat tarvita selvityksien laatimiseen, toimittamiseen sekä esteettömän, edullisen asunnon etsimiseen runsaasti ammatillista tukea.

Vanhusasiavaltuutettu pitää erittäin tärkeänä, että eri sosiaaliturvaetuuksiin suunniteltujen leikkausten yhteisvaikutuksia arvioidaan ikääntyneiden ihmisten toimeentulon riittävyyden näkökulmasta. Pienituloisuus, toimintakyvyn laskun myötä kasvavat terveydenhuollon menot sekä nousevat asumiskulut ja elinkustannukset yhdessä sosiaaliturvaleikkauksien kanssa lisäävät ja syventävät ikääntyneiden taloudellista huono-osaisuutta.

Helsingissä, marraskuussa 14. päivänä 2023

Asiantuntija Mia Niemi

Erityisasiantuntija Marjut Vuorela